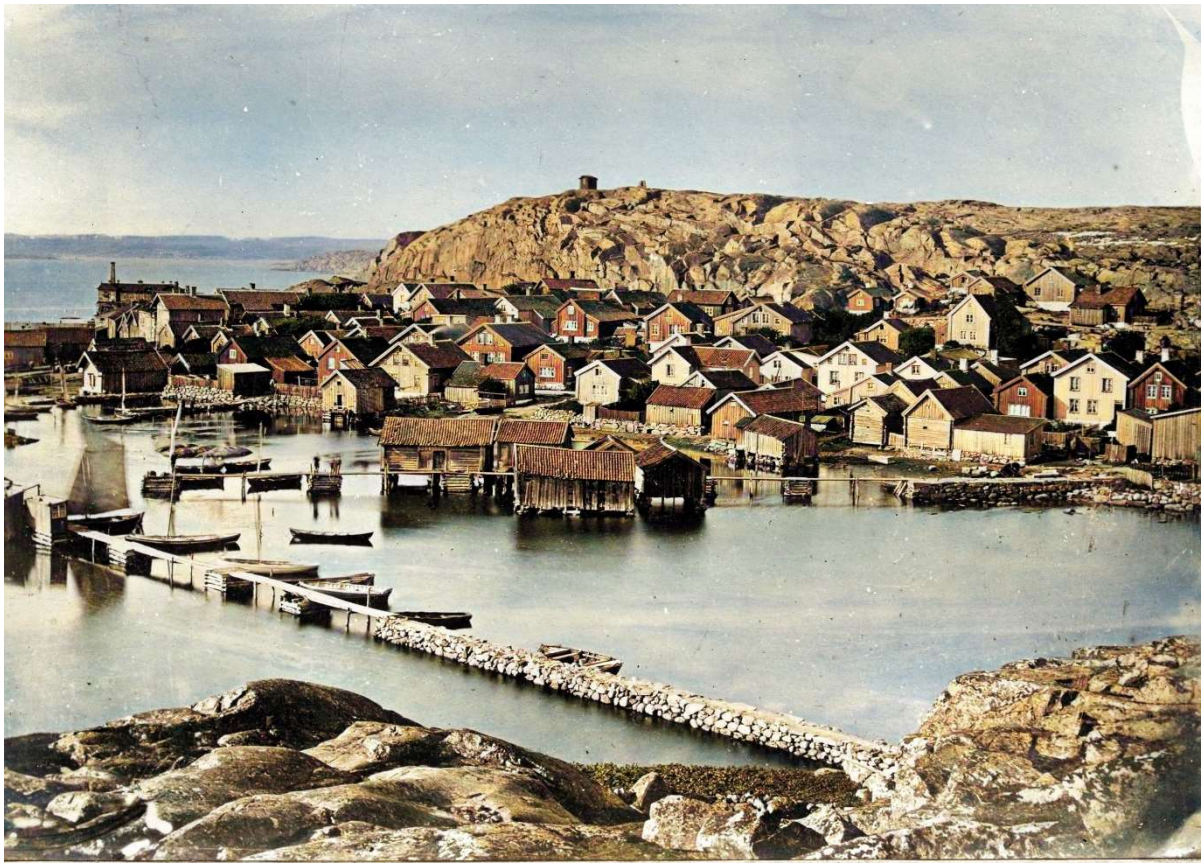
När koleran kom till Lysekil 1859

Sommartorka, missväxt och kolerautbrott

Av Eva Österlund Hjort 2025

När koleran kom till Lysekil 1859

Bild 1 Sällskapet Strömstierna

Sommaren var torr och varm. På de välskötta odlingarna växte det dåligt, grödorna var vissna och torra. Det var brist på vatten, djuren behövde mera vatten än vanligt när det var så torrt och människorna fick hushålla med det som fanns. Det var en stor oro för hur man skulle kunna få något att äta till vintern. Lagom till skörden kom regnet. I augusti utbröt en rödsotsepidemi i socknarna runt om Lysekil, koleran kom till Grundsund 3 oktober och då blev Lysekilarna ännu oroligare och rädda. En vecka senare drabbades Lysekil av koleran. Sjukvården i Sverige hade precis börjat byggas ut, en provinsialläkare i Bohuslän hade ensam ett distrikt på ungefär 35 000 invånare och det fanns fältläkare som skickades ut vid epidemier.

Här är en berättelse om de som dog och hur koleran kunde behandlas vid denna tid. Berättelsen är skriven från ett släktforskarperspektiv, där vad som skrevs då är utgångspunkten. Texterna sätts in i det samhälle och den förståelsen som fanns då, för att vi ska ha ett sätt att tolka vad det kan ha betytt. Källor är husförhörslängden 1856–1861, dödboken, boupptecknings, tidningsartiklar, provinsialläkarberättelser och böcker, samt flera kyrkböcker för att beskriva hur det gick sedan.

Innehåll

Kolera och andra farsoter 4
Fältläkare och situationen 1850 5
Lysekil 1859 Befolkningen 6
1857 Provinsialläkare i Uddevalla och Strömstad 7
Sjukvården i Lysekil 8
Hälsovården i Lysekil efter koleran 12
Tidningsklipp från 1859 13
Göteborgs Handels – och Sjöfartstidning 1859-10-26 13
Bohuslänningen rapporterade i Göteborgsposten 1859-12-07 13
Presentation av de som dog i kolera och deras familj 14
Presentation familjevis 16
Robert Mellander 1820–1859, Gamla Strandgatan 12 16
Bernt Orrevik 1799–1859, Bansviksgatan 31B 17
Reinhold Nilsson Källare 1786–1859, Kungsgatan 1 18
Olof Krabbe 1799–1859, Bansviksgatan 18A 19
Anna Nilsdotter Källare 1789–1859, Gamla Strandgatan 24 20
Petronella Hansdotter 1812–1859, Gamla Strandgatan 39 21
Hans Svensson 1787–1859, Gamla Strandgatan 34 22
Olena Hansdotter Bårström 1803–1859, Bansviksgatan 18D 22
Jöns Andersson Pihl 1796–1859, Gamla Strandgatan 44C 23
Maria Lindbom 1799–1859, Kyrkogatan 2 24
Olof Bårström 1807–1859 och Johanna Clementsdotter Tysk 1804–1859, Gamla Strandgatan 29 24
Referenser 25
Bilaga 1 Kolera på Tjörn 1850 26
Bilaga 2 Kungörelse om kolera 1850 i Göteborg 28

Kolera och andra farsoter

För några år sedan upplevde världen en pandemi som vi till att börja med inte visste hur vi skulle hantera. Trots en avancerad sjukvård dog människor, gränser stängdes och det blev brist på varor. Så småningom kunde vi hantera sjukdomen allt bättre.

Pestpandemierna var de första som Sverige hanterade. När koleraepidemin kom i början av 1800-talet utvecklades metoderna från pestens tid. 1577 fanns karantänsbestämmelser och på 1710-talet utvecklades de. När spanska sjukan kom 1918 då vidtogs åtgärder som mycket liknar de vi hade under Covid. Vad är lika och var har förändrats? Människors rädsla och viljan att skydda sig och de sina är den samma, men förutsättningarna ändras.

Kolera var 1800-talets pandemi som skapade skräck och dödade många människor. 1831 kom farsoten till Helsingfors, 1832 till Drammen samt till Frankrike där 100 000 personer dog. Dödligheten var på 1800-talet hög alltifrån 20 till 50%. Kolera orsakas av bakterien Vibrio cholerae, den kan smitta mellan personer och genom indirekt överföring genom mat och vatten. Framför allt spreds sjukdomen via vatten som förorenats. Utbrotten i Europa har alla startat när det varit varmt väder och dött ut när det blivit vinter och kallt.

Sverige rustade sig för att undvika att smittan skulle komma in i landet. Ett omfattande arbete drogs igång och en långtgående strategi för att undvika att få in smittan i landet upprättades. Sverige hade sedan tidigare karantänsplatser som Känsö i Göteborgs skärgård men de räckte inte alls till för den båttrafik som fanns nu. En förordning lästes upp i alla kyrkor i augusti 1831. Alla städer och sockar skulle bilda en Sundhetsnämnd, en föregångare till Hälsovårdsnämnden, som fick stora befogenheter för att stoppa spridning av smitta och ansvar för att tillhandahålla mediciner och hjälp för de sjuka. Militären vaktade kusten och hamnarna. Det ställde till stora problem för handeln och för livsmedelsförsörjningen. 1832 såg man att koleran spreds i världen trots alla åtgärder. Nu framfördes en teori om att koleran spreds av smuts, dålig luft och kringflygande sjukdomspartiklar och att den kunde uppstå spontant. Det var en debatt där de ekonomiska argumenten var att det var skadligt med att stänga ned samhället och att folk svalt och att det var kanske helt fel när det ändå inte gick att stoppa smittan.

I juli 1834 kom koleran till Sverige. 12 600 personer dog under tre månader. Först drabbades Göteborg och västkusten. I Fiskebäckskil dog 78 personer (11% av befolkningen), Mollösund drabbades hårdast i Sverige, 77 personer, (nästan 20% dog). Lysekil klarade sig denna gång.

Rödsot (dysenteri) är en smittsam tarminfektion som ger blodig diarré och orsakas av flera bakterier. 1808–1813 var den svåraste epidemin då 50 000 personer dog i Sverige. Rödsot orsakade många fler dödsfall än koleran och båda hade ett utbrott i Bohuslän 1859. Båda förebyggs med god hygien och rent vatten, som var svårt att ordna då. I Lysekil insjuknade 104 personer i kolera varav 13 dog. Ingen dog av rödsot, vilket tyder på att man klarade vattenförsörjningen bra i torkan.

Nervfeber (tyfoidfeber) orsakad av bakterien Salmonella Typi var den tredje farsoten som fanns och spreds mellan människor eller via vatten och mat.

Under 1980-talet förekom ett inhemskt fall av tyfoidfeber hos en ung man som inte varit utomlands. Ingen smittkälla kunde då spåras. Två år senare fann man S. Typhi hos en äldre kvinna. Hon hade varit bärare av S. Typhi sedan hon blev smittad vid ett vattenburet utbrott på 1920-talet. Det framkom att hon tidigare lagat mat åt den unge mannen. (Folkhälsomyndigheten)

Fältläkare och situationen 1850

Vid rödsot och koleraepidemier fanns fältläkare som skickades ut för att arbeta på plats. Till Tjörn kom 30 november 1850 läkaren Georg Ossbahr. Han beskrev 1851 den fruktansvärda situation som rådde när koleran kom.

När han i mörkret kom fram till en stuga möttes han av ett moln av stinkande dunster där en man låg död. En medelålders kvinna, jämrade och vred sig under de plågor sjukdomen förorsakade henne. På det ohyggligt smutsiga golvet låg ett sjukt barn, ytterligare ett barn fanns vid den sjuka kvinnans säng (om några ohyvlade bräder, fastslagna vid väggen, kan kallas så) skälvande av köld och hunger. Genom de sönderslagna fönsterrutorna inrusade köld och regn, och inget fanns att skyla eller värma de sjuka med. Ingen ved, ingen bränntorv och intet vatten, utan saknad och brist av allt, utom elände, nöd och sjukdom. Kvinnan hade försökt få hjälp, men grannarna var så rädda ett de inte vågade hjälpa henne. De vågade inte heller att gå till Kommissarien som hade ansvar för vården för att skaffa hjälp. Familjen fick hjälp och kvinnan och barnen överlevde. *Hela berättelsen finns i bilaga 1*

I Bohuslän dog 840 personer i kolera, det fanns bara 4 provinsialläkare i hela länet. Det togs upp särskilda kyrkogårdar, 25 kolerakyrkogårdar finns i Bohuslän.

Symptomen som koleran orsakade var smärtsamma och när den sjuke på grund av kraftiga diarréer och kräkningar förlorade upp till ½ liter vätska i timmen så var det svårt att hålla rent. En mycket mindre vätskeförlust ser vi idag som farlig. Kroppstemperaturen sjunker, hud och slemhinnor torkar, smärtsam muskelvärk och kramper, de små blodkärlen brister och huden blir blå. Ett mycket skrämmande sätt att dö på. Tiden från smitta till sjukdomen bryter ut är mellan några timmar och några dagar. Även idag kan stora epidemier utbryta exempelvis i samband med naturkatastrofer. Efter jordbävningen på Haiti 2010 var det ett mycket stort utbrott som pågick av och till fram till 2019.

Det var delade meningar om hur koleran skulle behandlas. Idag vet vi att det är vätskeersättning som behövs och vi har vaccin och antibiotika som inte fanns då. Då använde man många olika kurer, en del av dem återfinns idag i hälsokostbutiker. De flesta var harmlösa, men allvarligt var att försöka fördriva koleran ur kroppen genom åderlåtning, att ge kräkmedel och att framkalla svettning, detta förvärrade vätskebristen. Det fanns instruktioner som vi kan känna igen; ge vätska till den sjuke, tvätta händerna, skölja munnen (med ättika blandat med vatten) samt att tvätta och göra rent efter den sjuke. Vid kolerautbrottet i Lysekil användes inte åderlåtning eller kräkning men i Göteborgs Kungörelse från 1850 fanns de kvar. I kungörelsen beskrivs kolerasjukdomens kännetecken, om skyddsmedel mot densamma för friske, samt om de läkemedel som böra användas för sjuke, intill dess läkare hinner ankomma eller då läkare ej finnes att tillgå. Det var en omfattande beskrivning om vad som skulle göras. *Bilaga 2 Göteborgs kungörelse till allmänheten, publicerad i Göteborgs Handel och sjöfartstidning 1850-09-30*

Lysekil 1859 Befolkningen

I Lysekil bodde 1859, drygt 700 personer. Det föddes 16 barn, bara ett barn under 15 år dog. Totalt 22 personer dog varav 12 i Kolera. 4 män drunknade när briggen Öfverste Ericson rammades och klövs av en ångare ute på Nordsjön. De som dog i kolera bodde grannar i den gamla delen av Lysekil och de flesta var släkt med varandra. Det var ett gift par där bägge dog och 4 barn under 15 år förlorade en förälder.

1859 Barnaföderskornas antal efter åldern						Barnaföderskor i villkor			
15–25	25–30	30–35	35–40	40–45	Summa.	Goda.	Bergliga	Knappa	Fattiga
0	1	8	4	3	16	3	11	2	0

Enligt folkräkning 1855: Det fanns det 2 gifta par, 4 ogifta män, 5 änkor och 13 barn som var fattiga och fick understöd, de flesta hade så de klarade sig om än nätt och jämt.
De flesta män arbetade till sjöss. Kvinnorna hade ingen yrkestitel, de jobbade med många olika saker beroende på säsong. Det var de som ansvarade för mat, skötte odlingar och djur, tillverkade kläder, hade omsorg om barn och sjuka samt gjorde allt som behövdes göras när många män var till sjöss. Barnen började arbeta som unga, med det de kunde beroende på ålder.

Personer	Yrke/sysselsättning 1855 enligt tabellverket (urval)
90	Hustrur
73	kvinnor som lever av sitt eget arbete eller av egna pengar
25	coopvaerdie-skeppare (i handelsflottan)
77	sjömän i utrikes fart
10	fiskare
3	lotsar
1	folkskollärare
1	tjänsteman
5	anställda i tullen
1	kardmakare
1	målare
7	handlande
11	handelsbetjäning
1	gästgivare
1	garvare
1	skräddare
2	skomakare
5	par var ståndspersoner
7	ogifta ståndspersoner äldre än 15 år
164	Barn upp till och 15 år

Källa: Folkräkningen 1855

1857 Provinsialläkare i Uddevalla och Strömstad

Provinsialläkaren O. E. Åhlström i Uddevalla beskriver sin arbetssituation:

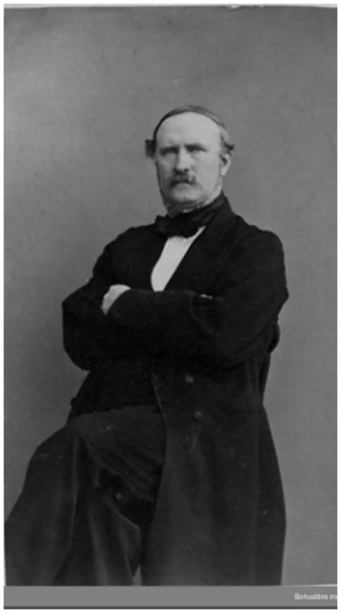

Bild 2 Ahlström, Bohusläns museum UMFA53271:0006

”Med synnerligt intresse har innevånarna i Tunge, Stångenäs, Sörbygdens och Sotenäs härader försport, att Kongl. Majestät behagat i sin proposition till Rikets ständer bland annat föreslå lön till en extra Provinsialläkare för dessa härader med station vid Håby kyrka.

Att en Läkare för dessa härader är nödvändig, därpå tvivlar ingen, som är kunnig i ställningen och förhållanden på orten, enär häraderna är folkrika och allmogen därstädes van att söka läkarhjälp hvilken de förut till en del erhållit genom f.d. Sjukhusläkaren Herrman, som dock nu är 78 år gammal och orkeslös; varjämte det långa avståndet till Strömstad och Uddevalla avskräcker mången från att söka snar hjälp, vilken och icke alltid kan erhållas, då jag t.ex. är stadd på resa i Södra delen av distriktet, som ofta händer.

Visserligen är Lasaretts–Läkaren att tillgå; men han kan för Lasarettets skull ej företaga så långa resor, utan måste inskränka sina resor till stadens närmare omgivningar. Väl vore, om denna anslagsfråga beviljas, enär i annat fall innevånarna i omnämnda härader äro blottställda, ity att Läkarna även med bästa vilja och förmåga nu icke kunna uppfylla allmänhetens billiga begäran om sjukbesök i hemmet, då ganska ofta inträffar, att 3 à 4 åkdon från olika väderstreck på samma gång infinna sig att hämta Läkaren, som naturligtvis icke kan resa till mer än ett ställe, vadan de övriga sjukbuden måste till obestämd tid uppskjutas.”

Sjukvården i Lysekil

1847 beslöts att ett sockenapotek skulle öppnas i Lysekil. Apotekare blev Johan Peter Landgren (1808–1877) från Landskrona, han hade arbetat i ett apotek under ett år och hade kunskap för att driva ett apotek. Det var mer som ett läkemedelsförråd, det fanns läkemedel som köptes in och apotekaren skulle samla läkeväxter för att göra läkemedel. Han drev apoteket till 1871 då det krävdes mera utbildning för apotekare och ett nytt medikamentsförråd öppnades. Landegren startade då istället en liten bok- och pappersaffär.

Bild 3 Apoteket, Jacobsson, Malcolm, Bohusläns museum UMFA53278:0375

1858 utökades provinsialläkarna i länet från 4 till 6. Det fanns tidigare en läkare i Strömstad och en i Uddevalla för norra Bohuslän. När det kom en ny läkare till så kom Lysekil att tillhöra provinsialläkaren i Håby. Det gillade inte Lysekilsborna. Det var långt borta och svårt att ta sig dit. De hade inga hästar och sjövägen kunde man inte ta dig hela vägen till Håby.

Provinsialläkare J. G. Lundgren tillträdde i Håby den 6 augusti 1859. Han hade ett mycket stort distrikt med 35 000 invånare från Tunge och Sörbygden (Munkedals kommun), Sotenäs, Stångenäs samt Kville. 1859 var rödsoten en mycket dödligare farsot än koleran och läkaren såg olika orsaker till sjukdomarna. Hans skriver om sitt arbete hösten 1859: ”Sommaren 1859 var torr och het, inget regn föll från våren och fram till skörden skulle bärgas. Detta innebar en nästan fullkomlig missväxt.”

I augusti utbröt rödsot där 191 personer dog i distriktet. Till hjälp hade han Måns Hultin M. Stud. Stipendiat i Kg. Fältläkare- Corpsen som var stationerad i Fjällbacka och skötte patienterna med rödsot och kolera i Kville.

Läkaren i Håby hade behandlat 1050 patienter med rödsot under hösten. ”Orsakerna till denna farsots stora utbredning och mortalitet äro svåra att med någon visshet angiva. Vad som jag ofta funnit är, att trånga, överbefolkade och osnygga boningar, varav detta Distrikt räknar ett olyckligt stort antal, varit de svårast hemsökta. Ej sällan har jag funnit ända till 11 personer boende tillsammans med sin gris och sina höns i samma eländiga koja. Att sista halvårets ombytliga väderlek även influerat härvid anser jag sannolikt, liksom att folkets vanligen dåliga levnadsordning och slarviga klädsel även förtjänar att omnämnas.”

”Ungefär samtidigt med denna epidemi har även kolerafarsot varit gängse inom spridda ställen av Distriktet. I denna sjukdom har 57 personer avlidit. De ställen som hårdast varit hemsökta av denna farsot, är Fisklägena Hunnebostrand och i Kungshamns Församling av Sotenäs Härad, Köpingen Lysekil i Stångenäs och Fiskläget Fjällbacka i Kville. Endast få fall har förekommit inåt landet. Dödsprocenten har utgjort omkring 50%. Dess första uppträdande var i september och dess slut i december månad. Under september dog inom hela distriktet i kolera 7, oktober 28, november 18 och december 4 personer.

Såsom något anmärkningsvärt förtjänar att nämnas att på alla de ställen koleran uppträtt, den enligt uppgift, blivit dit införd av personer, som hemkommet från kolerasmittad ort och vilka personer först blivit offer för farsoten.”

Från Orust och Tjörns distrikt rapporterar provinsialläkare O.N. Gammelin:

”Den 3 oktober utbröt Kolera å fiskläget Grundsund. Sedan koleran där existerat under september. Epidemien var särdeles beskedlig i detta osnygga och sanka fiskläge, tvärtemot vad jag fruktade. Därvarande samhälle består av 600 själar, förra gången koleran rasade där (1834) avled var 5:te person. Endast 46 personer angreps nu av vilka 24 avled, av dessa sistnämnde tillhörde 17 kvinnokönet!” Det var ovanligt att fler kvinnor än män dog.

”Koleran visade ingen olikhet här ifrån dess vanliga förlopp, det enda anmärkningsvärda var det Asphyetiska tillstånd vari en Kolerapatient befann sig under 12 timmar, han ansågs av omgivningen för död och kista färdiggjordes, den sjuke mannen kom sig dock oförmodat och lever än. Till distriktet kom 25 september fältläkaren August Charlés först för rödsoten i Svanesund och sedan till Grundsund den 3 oktober när koleran bröt ut där.”

När koleran kom till Lysekil flyttades han till dit, och var fortfarande delvis kvar på Grundsund.

När koleran kom till Lysekil och Grundsund 25 år efter den härjade i Fiskebäckskil 1834 fanns en bättre kunskap. I oktober 1859 drabbas Lysekil av den fruktade koleran. Den förste dog 13 oktober, läkaren var fullt upptagen i Sotenäs och kom till Lysekil när den tredje personen dog den 16 oktober. Kolerafallen rapporterades in och den 17 oktober kom beslut från landshövdingen att en fältläkare skulle komma.

Bild 4 August Charlés. Svenskt porträttgalleri

Till följe av Konungens Befallningshavande (landshövdingen) uti Göteborg förordnande av den 17 oktober 1859 avreste Med. Phil. Cand. August Charlés, Stip. i Kong. Fältläkare Corpsen den 18 i samma månad till köpingen Lysekil, för att taga vård om därstädes varande kolerasjuka.

August Charlés var under utbildning, han var född 1832 i Stockholm och studerade från 1852 i Uppsala, han blev med. kand. 1863 och med. lic. 1866. Därefter började han arbeta som provinsialläkare på olika ställen. 1876 kom han till Borås där han arbetade som läkare, han hade många uppdrag och styrelseuppdrag i kommunen och i landstinget samt ledde kommittéer och utredningar. August dog 1920 Borås. Hans dotter Ada Damm var journalist och hembygdsforskare.

Han skriver i sin rapport:

”Vid min ankomst dit rådde stor förskräckelse bland befolkningen, vilken aldrig tillförne varit hemsökt av denna epidemi, oaktat den åtskilliga gånger i dess grannskap anställt förfärliga härjningar; t.ex. på fiskeläget Södra Grundsund, beläget vid pass 3/4 mil sjöväg från Lysekil, där koleran 1834 bortryckte var 5:te person. Skälet, varför sjukdomen visade sig just nu, är svårt att finna; möjligen ditfördes den av sjöfolk, som hemkommet från Göteborg, där koleran gick vid denna tid. Med hänseende till lokala förhållanden kan man med rätta säga att intet ställe i sanitärt hänseende äger ett bättre läge än den s.k. nya köpingen vid sluttningen av ett berg några hundrade alnar från sjöstranden med fritt tillträde för havsvindarna. Också inträffade här icke ett enda kolerafall och högst få koleriner. Den gamla köpingen däremot är på tvenne sidor omgiven av berg, mellan vilka regntiden stillastående vatten samlas; dessutom uppskjuter här en grund vik från havet, som vid inträffande ebb blottar en gyttjig strandbotten. Här bor större delen av befolkningen, nästan uteslutande bestående av sjöfolk, uti

några och åttio ytterst tätt intill varandra byggde trähus, ställda i tvenne rader och skilda genom en trång gata. Här var det som epidemien slog ned sina bopålar.

Oaktat således, vad läget vidkommer, åtskilligt återstod att önska, förefunnes en mängd andra mera gynnsamma omständigheter som i väsentlig mån bidrog till sjukdomens hämmande, såsom en överallt inomhus rådande renlighet i t.o.m. den torftigaste bostad, befolkningens måttlighet och nykterhet, den allmänna välmågan och allas skyndsamhet att vid minsta illamående anmäla sig till erhållande av läkemedel och nödig vård. Också vidtogs av Sundhetsnämnden ändamålsenliga mått och steg i och för de sjukas behandling såsom inrättande av sjukhus för sådana personer, som ej kunde vårdas hemma, utdelande av lämplig föda åt konvalescenter samt anskaffande av tillräckliga läkemedel.

Koleran var här, som vanligen i dess början, mycket intensiv, enär de första fallen slutade med dödlig utgång efter 8 á 10 timmars sjukdom, men blev sedan, om ej mera godartad, åtminstone i allmänhet ej så hastigt dödande. Vid min ankomst den 19 oktober hade sedan den 9:de 11 fall av kolera inträffat, varav de 5 första slutade med döden; av de 6 kvarliggande fann jag 3 i stadium reactionis och 3 i stad. algidum, vilka alla tillfrisknade; några koleriner funnos dessutom. Någon egentlig fart tog sjukdomen aldrig, ty relativt till folkmängden (cirka 750 personer) voro kolerafallen få och utgjordes de bland dessa inträffade dödsfallen företrädesvis av ålderstigna personer och supare. Uti det fullt utbildade kolerastadiet (omärkbar puls, diarré, kräkningar och kramp) användes, utom den utvärtes behandlingen med senapsdegar på övre delen av magen och frotteringar med kamfersprit eller terpentin, invärtes pulver vilket gavs åt fullväxta ½ á 1 pulver 1 á 2 gånger i timman, tills förbättring inträdde. I trenne fall användes inpackning i varmvåt filt, men blott uti ett kröntes denna behandling med framgång. Efter inträdd förbättring angreps patienterna ofta, företrädesvis kvinnorna, av en lindrig tyfoidfeber, vanligen åtföljd av fortsatta kräkningar eller diarréer; häremot gavs fosforsyra uti Decoctum Althaeae (Läkemalva) eller Infusum Ipecacuanhae. Kolerinerna voro många men godartade, och hävdes vanligen genom användande av Thielmans droppar, Infucion (avkok) på Flores Sambusi (Fläderblom)+ Herba Menthae (mynta) crispae {..}, några dagas diet samt gördeln Cingulum Neptuni. För denna kallvåta gördel fattades stort förtroende, till följe av den känslan av lugn och välbefinnande, bruket av en sådan medförde.

Dels miasmans (luften) inflytelse, dels och som jag tror huvudsakligast, rädsla gjorde att nästan varje kvinna, som ej insjuknade, dock under längre eller kortare tid klagade öfver illamående, bestående uti en tryckande känsla uti magen, matleda och hjärtklappning, förenad med oro och ängslan. Häremot användes med framgång den våta gördeln och följande droppar, varav togs 20 á 25 ett par gånger på dagen.”

Stadium av Kolera
Algidum
Reactionis
Kolerin lätta symptom
Kan vara symptomfri, men smittsam.

Recept på pulver:
Rec. Chloret. Kalic. Korn. 15,
Chloret. Natric. Korn. 30.,
Bicarbon. Kalic.
Korn 45, MfPulv. D:r in ?

Bild 5 Thilmans droppar Region Skånes medicinhistoriska samlingar. MS 9733 Kringla riksantikvarieämbetet

Droppar mot oro:
Rec Tinct. Castorei thab.
Ort. (Dyfvelsträck mot nervösa åkommer)
1 Tinct.Valerian.
(Läkevänderot, lugnande)
Aether. acetic. {..} Korn. 50.

Kolerasjuka i Lysekil/vecka

	Insjuknade i kolerin		Insjuknade i kolera		Summa	Kvarliggande el tillfrisknade		Döde		Summa
	m	qv	m	qv		m	qv	m	qv	
Första veckan fr o m den 9 Octob t o m den 15 Octob			6	1	7	2		4	1	7
Andra veckan fr o m den 16 Octob t o m den 22 Octob	4	14	5	3	26	8	16	1	1	26
Tredje veckan fr o m den 23 Octob t o m den 29 Octob	9	25	4	5	43	11	28	2	2	43
Fjerde veckan fr o m den 30 Octob to m den 5 November	7	15	1		23	7	15	1		23
Femte veckan från o m d 6 Nov t o m den 12 Novemb		2		1	3		2		1	3
Sjette veckan fr o m den 13 Novemb t o m den 19 Nov	1			1	2	1	1			2
Summa	**21**	**56**	**16**	**11**	**104**	**29**	**62**	**8**	**5**	**104**

Dödlighet, om vi räknar de svåra fallen, så dog 13 av 27 alltså nästan hälften. Flera dog innan läkaren hade hunnit fram. Idag vet vi att kolera kan vara lindrigt eller utan symptom, men ändå smittsamt. Klorein kan vara lindrig kolera men också någon annan sjukdom.

Hälsovården i Lysekil efter koleran

12 september 1867 bildades ett nytt skärgårdsdistrikt och en läkare placerades i Lysekil. Han hade 8 000 patienter: Lysekil, Lyse Socken, Stora och Lilla Kornö, Malmön, Smögen, Grafverna, Hasselösund samt Tången, Skaftö och Gåsö med fiskelägena Fiskebäckskil, Södra Grundsund och Rågårdsvik samt Dragsmarks socken. Detta passade kustborna mycket bättre, de kunde förflytta sig med båt.

1874 kom Hälsovårdsstadgan. I Lysekil kom det igång ett hälsoarbete för rent vatten, omhändertagande av latrin och avfall samt så småningom ren luft. 1884 skriver provinsialläkaren P. F. Landelius i Lysekil om hälsoarbetet som hade startat men var ännu inte så bra som det verkade:

”Gott vatten till dryck och matlagning

I Lysekils Köping finnas nu 7 brunnar, som äro stensatta, med tak täckta samt försedda med järnpump. Därjämte har under förlidet och detta år en vattenledning från ett par i närheten av Köpingen belägna större dammar blivit anlagd. Denna har redan hunnit utsträckas över nästan hela nya Köpingen.

Vattnet från såväl brunnarna som från vattenledningen är oklanderligt. Ehuru Kommunalnämndernas ordförande i sina mer än lovligt knapphändiga rapporter finna allt väl beställt även vad dricksvattnet beträffar, så är dock verkliga förhållandet långt ifrån sådant.

Förekommande av Källors, brunnars m.m. orenande:

Inom Lysekil är vid varje brunn, vars vatten är avsett till dryck eller matlagning, en tavla anbragd, därpå de viten stå angivna, vartill den gör sig skyldig, som där på ett eller annat sätt förorenar. Ingenstädes har enligt de inkomna rapporterna någon förorening av brunnarna ägt rum.

Avlägsnande av orenlighet från boningshus eller deras närhet.

Under sommarmånaderna ha i Lysekil syner hållits 2 gånger i månaden för att övervaka renhållningen. Svårigheterna för gårdsägaren att få orenligheten bortförd ha dock visat sig vara så stora, att den önskan nu blivit allmän, att ett bolag eller enskild person måste åtaga sig renhållningen inom Köpingen. Vid slutet av året uppdrogs på en därför utlyst Kommunalstämma åt en kommitté att i förening med Hälsovårdsnämndens ledamöter utarbeta ett förslag i det syftet.”

Med detta har en ny tid börjat komma där vi slipper sjukdomar som är orsakade av otjänligt vatten och livsmedel.

Tidningsklipp från 1859

Göteborgs Handels – och Sjöfartstidning 1859-10-26

https://tidningar.kb.se/4ngs69lg26s5mct/part/1/page/3?q=kolera%20and%20lysekil

Koleran utbröt här den 9 oktober. Sedan dess har 9 personer avlidet i kolera; omkring 20 äro ännu sjuka dels i kolera dels i kolerin. Nu är vi dock nog lyckliga att ha fått hit en hygglig och nitisk läkare, varav vi förr varit i avsaknad, då vår Provinsialläkare Dr Lundgren mycket värdslösat de sjuke på denna ort. I dag lär anmälan mot honom vara ingången till Tulldistriktschefsämbetet, därför att han vägrat besöka en kustroddares 2 sjuka barn på Gravarne, oaktat han gick nära deras dörr och 2 personer förut dött i samma hus.

På Grafvarne har 6 à 7 personer dött i kolera och på det nära därintill belägna fiskläget Tången 7, utan att D:r L., ehuru därom anmodad, då han var på Gravarne den 20 dennes, ännu besökt Tången. Natten till den 21 dog därstädes 2 personer, vilka möjligen varit räddade, om Doktorn kunnat förmås att gå eller ro dit.

På Södra Grundsund har 8 à 9 personer dött i kolera och på Fiskebäckskil 2.

- Från Uddevalla skrives till Boh. Lins Tidn. för d. 24 d:s: "Koleran tycktes i början av förra veckan ha avtagit, men har åter tagit upp sig efter den starka nederbörden och därpå följande frost i fredags och lördags. Från grannsocknarna och andra ställen i länet berättas att farsoten tyckes avtaga."

Bohuslänningen rapporterade i Göteborgsposten 1859-12-07

https://tidningar.kb.se/vd6j5r1614xcd0g/part/1/page/2?q=kolera%20and%20lysekil

Från Lysekil skriver Red:s korr. den 5

Koleran, som i år för första gången hemsökt Lysekil, och denna höst skördat några offer (inalles 13, mest ålderstigna, försvagade personer), har sedan den 16 sistlidne november icke lämnat vidare spår efter sin bedrövliga härvaro; stället är förklarat fritt från sjukdomen, och den av kgs befhde (konungens befattningshavare = länsstyrelsen) här stationerade läkaren hr Med. Kand. Charles, har lämnat oss, omtyckt och saknad av alla, med vilka han stått i beröring.

Sjukvården har ävenledes genom Sundhetsnämndens berömvärda tillgöranden varit utmärkt väl ordnad, samt anlitad av Köpingens egna sjuka, såväl som främmande. Koleran har även, som det synes, avstannat på närgränsande fisklägen, där dödligheten varit än större och än mindre, dock störst på södra Grundsund, där 40 à 50 personer insjuknat och 22 avlidit.

Utom tvenne köpingen tillhörige fartyg äro alla hemkomna och avtaklade för vintern; ingen totalförlust har under årets seglationsperiod inträffat utan däremot har Köpingens antal av fartyg ökats med tvenne nybyggda. Fraktförtjänsterna har i år öfver hufvud tagit, varit ganska medelmåttiga och havreutskeppningarna hittills mycket inskränkta. I dag råder här på kusten en svår storm från S.S.V. med förfärlig snöyra.

Presentation av de som dog i kolera och deras familj

Nummer Bild	Dödsdag	Hus	Gatuadress (1928)				Ålder	Ålder på barnet	Värde hus Rmt	Värde boet Rmt
1	1859-10-11	Nr 67	G Strandgatan 12	F.d. handlare	Robert	Melander	39 år 6 mån	1		83
2	1859-10-13	Nr 39	Bansviksgatan 31B	Sjömannen	Bernt	Orrevik	60 år	13	200	217
3	1859-10-14	Nr 83	Kungsgatan 1	Sjömannen	Reinhold	Källare	73 år		500	1170
4	1859-10-14	Nr 28	Bansviksgatan 18A	Sjömannen	Olof	Krabbe	60 år 6 mån	15	Änkans	24
5	1859-10-16	Nr 54	G Strandgatan 24	Hustrun	Anna	Nilsdotter	70 år 8 mån		250	568
6	1859-10-22	Nr 12	G Strandgatan 39	Pigan	Petronella	Hansdotter	47 år 1 mån			123
7	1859-10-23	Nr 40	G Strandgatan 34	Fattighjon	Hans	Svensson	72 år		0	0
8	1859-10-24	Nr 23	Bansviksgatan 18D	Änkan	Oleana	Hansdotter Bårström	56 år 1 mån		150	-9
9	1859-10-24	Nr 15	G Strandgatan 44C	Strandsittaren	Jöns	Andersson Pihl	63 år 2 mån			49
10	1859-10-27	Nr 84	Kyrkogatan 2	Hustrun	Maria	Nilsdotter	60 år 6 mån		200	177
11	1859-11-03	Nr 37	G Strandgatan 29	Sjömannen	Olof	Hansson Bårström	52 år 9 mån	14	150	113
11	1859-11-08	Gifta		Hustrun	Johanna	Clemensdotter	54 år 2 mån			

Dödboken C3 sid 341

Make/maka ägde hälften i boet om det inte fanns enskild egendom. Barnen eller släktningarna fick sitt arv direkt om det inte fanns ett inbördes testamente.

Reinhold Källares bouppteckning gjordes tillsammans med hans sons, det går inte att se vem som ägde vad.

Flera var skuldsatta, det fanns inga banker och husen stod på ofri mark och kunde inte intecknas utan man skrev reverser. Lysekils ledande män Mollén och Bundesen var långivare till större belopp som till båtar. Mindre belopp lånade man av släkt och grannar. Efter ett arvsskiften så skrevs ofta en revers då den som tog över huset eller egendom inte hade medel att lösa ut syskon eller barn. När man handlade så betalade man på räkning, här ser vi skulder till IB Jonsson och apoteket/apotekaren Landeberg. I bouppteckningarna togs inte mat, grisar upp. Ibland är får och höns med. De flesta saker man gjort själv som enkla möbler och oftast inte överlevande make/makans säng och kläder var inte med. Saker hade ett värde när de var i bra skick och ett betydligt lägre när de var gamla. De var en låg värdering, så vid en auktion kunde man få in mera pengar.

Bild 6 Sällskapet Strömstierna

Presentation familjevis

Faktaunderlaget är hämtat från bouppteckningar och vilka som de bodde tillsammans med från husförhörslängden 1856–1861. De som dog var gamla eller hade en nedsatt hälsa vilket vi kan se då de slutat arbeta eller har räkningar från apoteket.

Det finns inga foton från 1859, men det kan finnas på deras barn.

Förkortningar: Rmt = Riksdaler Riksmynt.

Robert Mellander 1820–1859, Gamla Strandgatan 12

S. R. Mellander	1820-03-28
Anna Britta Svensdotter.	1818-05-08
Granida Amalia	1858-06-16

När Robert och Anna Britta gifte sig den 6 juni 1858 var hon gravid och födde en dotter 10 dagar senare. Hon hade arbetat som piga/hushållerska hos Robert. Robert har varit handlare, han gick i konkurs 1854.

År 1859 den 20 december förrättades bouppteckning för handlaren Robert Mellander. Dödsbodelägare var änkan och flickan Granida Amelia 1 1/2 år. De ägde inte huset och hade ett mindre bo värt 223 Rmt, där det ingick sidennäsdukar, paraply, Roberts kläder och galoscher. De hade infodringar och skulder kvar sedan handelsboden, 1000 Rmt i infodringar och 1138 Rmt i skulder. Behållning 83 Rmt. Det var nu änkans uppgift att kräva in infodringarna så att hon kunde betala skulderna. Hon kunde sälja hans kläder, och behövde nog sälja mera för att klara upp ekonomin.

Hustrun och barnet flyttade året därpå till Bansviksgatan 35 (hus nr 32). Anna Britta dog 1887 som husägare av Kyrkovik 17 på Badhusgatan. Hon hade lyckats bra som änka och skaffat sig ett fint hus värt 1500 kr, inga skulder. Huset var indelat i tre rum och kök, tegeltäckt och de hade en mindre uthusbyggnad. Dottern var enda arvinge och bodde kvar i huset.

Granida Amalia är ett ovanligt namn, hon gifte sig med amerikafararen styrman Fredrik Jansson. Hon dog 1943 på Lysekil ålderdomshem.

Bernt Orrevik 1799–1859, Bansviksgatan 31B

Bernt Orrevik	1799
Carin Svenningsdotter	1805-10-07
Alexanders Emil	1846-07-05
Johanna Laurentia	1840-12-15
Olena Orrevik	1836-05-13

Bernt var sjöman som flera äldre personer var då. Deras barn fick det många gånger bättre, de blev skeppare eller som här handlare. Det var männen som stod för yrket, men hela familjen var involverade i arbetet, precis som det i småföretagarfamiljer fortfarande ofta är.

År 1859 den 20 december förrättades bouppteckning för sjömannen Bernt Orrevik. Dödsbodelägare var änkan Karin Wallin och deras gemensamma barn Alexander Emil 13 år, Katarina gift med handlaren herr Joh. Andersson, Olena 24 år och Johanna Laurentia 19 år gamla.

1 gammal mangårdsbyggnad med tillbyggt vedskjul värderades till 200 Rmt. De hade ett bra mindre hem med målade möbler: En skänk, 3 bord, soffa och 7 stolar. Många snickeriverktyg, en julle och lite fiskeredskap. Hans kläder var: Av kläde (valkat ylletyg) blå byxor, grå tröja och svart väst. Stortröja, 3 byxor, väst, 2 skinntröjor, 6 skjortor, 1 par kalsonger, vantar, hängslen, stövlar, hatt, mössa, sydväst och halsduk. Inga skulder. Änkan anhåller ödmjukast att skeppare Joh. Tilleroth måtte bli förmyndare åt hennes omyndiga barn.

Carin dog 10 år efter sin make. Barnen flyttade från Lysekil: Alexander var sjöman, gift och dog 1915 i Göteborg, Johanna, gift Bergström dog 1920 i Örebro, Olena dog 1880 i Göteborg och Katarina, gift Andersson dog 1906 i Kungsör.

Reinhold Nilsson Källare 1786–1859, Kungsgatan 1

Reinhold Nilsson Källare	1786
Catharina Olsdotter	1793-11-28
Adolf	1835-04-19
Barbara	1831-10-12

Reinhold hade varit sjöman och var nu gammal. Han var bror till Anna Nilsdotter som dog två dagar efter honom. Han bodde i ett av de finare husen som var mer än dubbelt så högt värderat som de minde och gamla husen. Hans barn blev skeppare och hans barnbarn var med och omvandlade staden till en industristad. Sjöfarare var ett farligt arbete och många omkom på havet. Det var en stor risk för att smittas av olika sjukdomar som kolera, malaria och TBC när de seglade till hamnar långt bort och bodde tätt ihop på båten. Bouppteckningen gjordes för Reinhold och sonen Carl som omkommit tidigare under året. Sonen styrman Johan Fredrik hade drunknat 1857 tillsammans med skepparen Olof Landberg och därför var det sonsonen som ärvde. Johan Fredrik hade bott i ett mindre hus och ägde då 1/12 i slupen Enigheten och 1/12 i slupen Juno. Det kan vara samma andel i Slupen Enigheten som finns i denna bouppteckning.

Bild 7 Adolf Källare
Bild Hansson, Knut

År 1860 den 12 januari förrättades bouppteckning för sjömannen Reinhold Källare och dess son styrmannen Carl Källare som avlidit under resa till England förliden vinter. Dödsbodelägare var änkan Catharina Jonsson, Adolf Källare, Johanna gift med skepparen Bengt Öhnberg, Carolina gift med skepparen Emanuel Hörman, Barbara gift med skepparen Joh. Lycke, samt sonsonen Frans Emilius Källare 3 år gammal, vars förmyndare var Niklas Elfström.

1 mannhus med tillhörande bod värderades till 500 Rmt, kakelugn, väggur, vävstol, roddbåt med 400 bra koljebackor, 300 sämre och 11 hummertinor. Sjöegendom 1/8 del i slupen Venus 100 Rmt och 1/12 del i dito Enigheten 50 Rmt.
Fodringar enligt revers: Änkan Elisabet Källare 62, Änkan Johanna Maria Sandberg 65, Eman. Hörman 252 Rmt. Total behållning 1170 Rmt.

Änkan Catharina dog 1863 hos sin dotter Barbara på Gamla Strandgatan 31A. Barnen bodde kvar i Lysekil. Adolf, gift, dog 1911 på Kungsgatan 20. Johanna Öhnberg blev änka 1860 och dog 1879 på Gamla Strandgatan 19. Carolina Hörman blev änka 1879 och dog 1900 hos sin son, på Gamla Strandgatan 44B. Barbara gift Lycke, dog 1879 på Gamla Strandgatan 31A. Barbara hade 5 barn 8–20 år gamla när hon dog, maken dog ett år senare. Barnbarnet sjöman Frans Emilius dog 23 år gammal på Träleberg, Lyse.

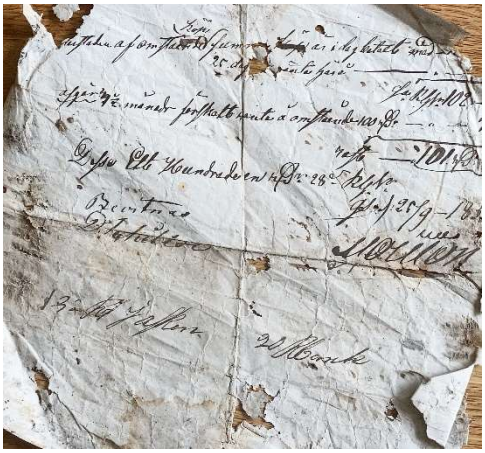

Bild 8 Revers där Reinholds dotter Johanna och hennes make Bengt Öhnberg hade lånat till 1/12 i Slupen Maria Catharina Elisabeth av Mollen. Skulden är betald och reversen är lämnad till låntagaren.

.

Olof Krabbe 1799–1859, Bansviksgatan 18A

Olofs hustru hade fått huset i gåva som enskild egendom så det ingick inte i bodelningen. De hade 4 barn som bodde hemma, men eftersom de två vuxna sönerna var till sjöss så var de inte hemma så ofta. De gick långt, en var på väg hem från Amerika och en var på väg till Australien.

Olof Krabbe	1799-04-06
Anna Christina Andersdotter	1806-01-26
Gustaf	1828-10-03
Carl Robert Olsson	1834-11-09
Adolf Olsson	1844-06-21
Augusta	1839-11-05

Figur 9 Carl Gustaf f. 1871, Gustava Elise f. 1869, ***Augusta Krabbe*** *f. 1839, Anna Olivia f. 1867, Bertha Augusta f. 1872, August Wilhelm f. 1876, Adolf f. 1874 Bild: Sällskapet Strömstierna*

År 1859 den 29 december förrättades laga bouppteckning efter strandsittaren Olof Krabbe. Dödsbodelägare änkan Anna Stina, sönerna Gustaf 31 år gammal, förnärvarande stadd på resa från Amerika till Hemorten, Carl 25 år stadd på resa till Melbourne i Australien samt omyndiga sonen Adolf 15 år och dottern Augusta 20 år vars rätt bevakas av skepparen Hans Hasslöf.

Huset hade Anna Stina fått i gåva med förbehåll att det endast henne tillhör, det ingår inte i boet. Ett litet bo där det fanns ett runt slagbord, 2 trästolar, 1 trädgårdsstol, 2 pallar, en kista med lås, en koffert och ett skrin. En julle med fock och draggtåg. Lite fiskeredskap, segelsömmarverktyg och båtsaker, lite träverktyg. 7 rakknivar och en räknetavla. Tillgångar 51 Rmt och skulder till handlare och begravningskostnader 27 Rmt.

Änkan Anna Kristina dog 1867 på Gamla Strandgatan 38A. Barnen bodde kvar i Lysekil. Gustav, gift, dog 1869 på Gamla Strandgatan 54. Sjöman Carl Robert, gift, dog 1900 på Bansviksgatan 27. Augusta gift Snell, dog 1913 på Kungsgatan 52. Adolf, gift dog 1908 på Gamla Strandgatan 13.

Anna Nilsdotter Källare 1789–1859, Gamla Strandgatan 24

Anna var gammal är hon blev sjuk i kolera. Hennes make Hans hade tidigare varit fiskare, men var nu gammal. De bodde tillsammans med sonen Adolf som avancerat från sjöman till skeppare. De hade ett fint hus med fähus och del i Lysekils mark. Det fanns ett inbördes testamente så mannen satt i orubbat bo. Carolina var hemmadotter och skötte sin far och hushållet för sin bror Anton. Det avsattes pengar till hennes lön som piga så att hon efter bästa förmåga skulle sköta och vårda sin far.

Hans Larsson Sandberg	1786-11-01
Anna Nilsdotter	1789-02-04
Anton	1820-09-05
Carolina	1816-11-01

Anna var syster till Reinhold Källare som dog 2 dagar innan.

Figur 10 Dottern Helena. Bild Hansson, Knut

År 1860 den 11 januari förrättades laga bouppteckning efter hustrun Anna Sandberg. Dödsbodelägare voro fyra med efterlevande maken fd skepparen Hans Sandberg och barnen, Skepparen Anton Sandberg, skepparen Anders Sandberg samt döttrarna Carolina 43 år gammal och Helena gift med sjömannen Bernt Kjerrström. Den omyndigas rätt bevakas av skepparen Anders Johansson.

Det är ett stort och fint hem:
1/60 del i köpingen Lysekil med tillhörande andel i frälselägenheten Åkerbräckan värde 215 Rmt.
1 Mannhus med tillhörande uthus bestående av en bod och ett litet fähus 475 Rmt, ¼ i slupen Valross om 33,36 läster 500 Rmt.
Kakelugn, strykjärn, besman, barometer, kikare, väggur, spinnrock, 2 speglar. Fina möbler; målat skåp, byrå med skåp, 3 bord och 9 stolar. Fina bolster och lakan värderade till 67 Rmt. Totala tillgångar 1371 Rmt och skulder på 803 Rmt till framför allt sonen Anders. Dottern Carolina hade innestående pigelön på 40 Rmt. Behållningen blev 568 Rmt.

Det fanns ett testamente mellan makarna. Arvingarna kom överens om att dottern Carolina i årlig lön skulle få 35 Rmt under faderns livstid, varför det åligger henne att efter bästa förmåga sköta och vårda honom.

Änkemannen Hans bodde kvar och dog 1861. 1860 dog Anton till sjöss, han krossades av fall och begravdes i Danmark. Anders skeppare, gift dog 1889 på Gamla Strandgatan 36. Carolina, ogift dog 1879 i Göteborg. Helena gift Kjärrström dog 1899 på Gamla Strandgatan 29.

Petronella Hansdotter 1812–1859, Gamla Strandgatan 39

Petronella flyttade 1846 från Morlanda till Lysekil och arbetade som piga hos skepparen Peter Hansson Lindbom, Carolina Lycke och deras 8 barn. Petronella var syster till Olena Hansdotter Bårström som dog samtidigt i Kolera.

Petronella Hansdotter	1812-09-06

År 1859 den 9 december förrättades laga Bouppteckning efter pigan Petronella Hansdotter. Arvtagare var systern änkan Maren Wallin, brorbarnen Hans Wilhelmsson och Anna Katharina Wilhelmsdotter, förmyndare till flickan var kapten O Lindbom samt systersonen Carl Bårström vars mamma samtidigt dog av koleran. Egendomen uppgavs av Kapten Peter Lindbom.

Det var ett litet bo med fina kläder. Sängkläderna var rörtoppsbolster, täcke och två lärftslakan. Hon hade många kläder bland annat 7 klänningar och 3 gamla klänningar, 7 schalar och 13 (huvud)dukar, 5 av dukarna var av siden rutig, svarta och rosig, handskar, vit underkjol, 2 vita strumpor, 2 snörliv, 5 stumpor, 4 par kängor samt 23 lintyg. Kontant 47 Rmt. Behållning 139 Rmt.

Maren Hansdotter, gift Wallin, dog 1894 på Gamla Strandgatan 26 A. Broder var sjömannen Wilhelm Hansson Klen som dött 1855 gift med Maren Olsdotter som hade dött i maj 1859, så brorbarnen hade ingen förälder kvar, Carl föräldralös.

Bild 12 Klänning av hemvävt rutigt bomullstyg och en fin tryckt schal buren av en ung kvinna på 1860-talet. Nordiska museet NMA.0065092

Bild 11 Peter Hansson Lindbom, och Carolina Lycke Bild Hansson, Knut

Hans Svensson 1787–1859, Gamla Strandgatan 34

Hans Svensson, fiskare	1787
Ingrid Andersdotter	1790

Det upprättades ingen bouppteckning för Hans då han inte hade tillgångar. Änkan Ingrid flyttade till Uddevalla 1861.

Bild 13 Sillfiske 1883, fotograf Jacobsson UMFA53278:1421 Bohusläns Museum

Olena Hansdotter Bårström 1803–1859, Bansviksgatan 18D

Olena Hansdotter Bårström	1803-09-08
Carl Bårström	1836-11-10

År 1859 den 9 december förrättades laga Bouppteckning efter änkan Olena Bårström i Lysekil. Arvtagare enda sonen Carl Bårström som uppnått myndig ålder.

Manngårdsbyggning med tillbyggt vedskjul 150 Rmt. Ett litet bo med skulder som var lite högre än tillgångarna. Hon hade lånat mot revers av Johannes Källbergs änka, Petronella Bårström, Johanna Bårström, Maja Bårström, av Kapten P Lindholm 2 gånger. Total gäld 186 Rmt

Carl blir styrman och drunknade i Östersjön 3 år senare.

Jöns Andersson Pihl 1796–1859, Gamla Strandgatan 44C

Jöns Andersson Pihl	1796-08-03
Maja Olsdotter	1800-04-06
Carl Johan	1826-11-24
Anders	1829-06-14
Janne	1833-10-01
Efraim	1837-01-05
Martin	1841-04-28
Cathrina	1831-04-25

År 1859 den 9 december förrättades laga Boupptеckning efter sjömannen Jöns Andersson Pihl. Dödsbodelägare var änkan och 7 barn: Myndige sönerna skepparen Olle Jönsson Pihl, Carl, Anders, Janne och Efraim samt omyndige sonen Martin 19 år och dottern Kattrina 28 år, vilkas rätt bevakades av deras broder skepparen Olle Andersson Pihl.

Mannhus 100 Rmt, ett litet bo där tillhörigheterna var värda 14 Rmt, skulder till köpingens kassa och till handlare 64 Rmt, behållning 50 Rmt. Barnen bodde hemma och hade egna saker. Jöns kläder var byxor och tröja, segelduksbyxor, en gammal väst, ett par skor, strumpor, 2 skjortor och en gammal hatt.

I boupptеckning 1879 efter mamman Maja så står att Mannhuset nr 25 blivit av makarna försålt till sonen OJ Pihl för 230 Rmt, med villkor att dottern Kattrina äger rätt att utan ersättning kvarbo så länge hon lever.

Maja Olsdotter Pihl, skepparänka, död 1879 på Gamla Strandgatan 25, Lysekil (f datum 18000106) Kapten Olle J Pihl 1823, gift dog 1910 på Gamla Strandgatan 16. Övriga söner var sjömän 1879. Carl Johan Pihl, död 1895 på Kungsgatan 23. Anders och Janne levde när mamma Maja dog 1879, utflyttade 1861. Kapten Efraim Pihl, gift i Malmö med en danska, flyttade till Köpenhamn 1878. Martin gift, dog 1921 på Drottninggatan 9. Katrina Pihl, ogift, död 1906 hos sin bror Martin på Gamla Strandgatan 21. I Katrinas boupptеckning 1906 är bara bröderna Martin och Olle i livet, inga barn från de andra syskonen finns med.

Maria Lindbom 1799–1859, Kyrkogatan 2

Hans Andersson Tysk	1803-05-12
Maria Lindbom	1799-04-13
Emilia	1836-09-22

År 1859 den 11 november förrättades laga boupptecknin hos Hans Andersson Tysk i Lysekil efter dess i kolera avlidna hustru Maria Nilsdotter i en ålder av 59 år, 11 månader. (Hon kallas Lindbom och är äldre och med annat dödsdatum i kyrkboken) Dödsbodelägare var änkemannen och dottern Emelie 23 år gammal vars rätt bevakades av P.A. Pik. Något testamente makarna emellan fanns inte.

1 mannhus med tillbyggd vedbod, inrett i stuga och kök jämte vind ovanpå, gammalt 200 Rdm. En gammal järnkakelugn, relativt många saker men gamla för att tillaga mat, kaffe, baka och tvätta. Säng och sängkläder både med rörtopp och med fjädrar. Hon hade köpt nya kängor, hade linnetyg och lite kläder. Tillgångar 305 Rmt, skulder till många, Bundsen och Mollen samt apoteket, mjölnare, kopparslagare, garvare m.fl., totalt 128 Rmt.

Änkemannen Hans arbetade som jaktkarl, han var båtsman på en tulljakt. Han dog 2 år senare. Dottern Emelia Hansdotter, gift med sjötullsvaktmästaren Johannes Johansson, bosatt i Uddevalla där hon dog 1901

Olof Bårström 1807–1859 och Johanna Clementsdotter Tysk 1804–1859, Gamla Strandgatan 29

Olof Hansson Bårström	1807-02-06
Johanna Clemensdotter	1804-08-27
Carl Hilmer Bårström	1838-10-26
Carl Joh. Robert	1841-09-28
Anton	1846-10-08

År 1860 den 11 januari förrättades laga Boupptecknin efter sjömannen Olof Bårström och dess hustru Johanna Clementsdotter Tysk. Arvtagare myndige sonen Carl Hilmer, omyndige sönerna Carl Robert 19 år och Anton 14 år vars rätt bevakades av sjömannen Reinhold Klementsson.

Ett mannhus 150 Rmt, kakelugn. Julle med tåg, 400 koljebackor, 2 dörjar. Behållning 113

Olofs kläder var 1 tröja och 1 par byxor, kalmucks tröja (ett överplagg av tjockt, starkt valkat ylletyg med långhårig yta), engelska skinnbyxor, väst, mössa, 2 hattar, 2 skjortor, 1 par stövlar, 1 par skor, strumpor, kalsonger och binningströja.

Carl Hilmer, flyttade till Göteborg 1869. Carl Robert, gift, dog 1902 på Kungsgatan 1. Anton, sjöman flyttade från Lysekil 1871.

Referenser

Berg, Fredrik Theodor (1851), *Sammandrag av officiella rapporter om cholerafarsoten i Sverge år 1850*. Norstedts, Stockholm.
Digitalt tillgänglig via Internet Archive. *Läkaren Georg Ossbarhs berättelse från Tjörn finns i rapporten på sidorna 196-200.*

Bohusläns museum, bilder på Digitalt arkiv

Domstolsarkiv, Tunge, Stångenäs, Sörbygdens och Sotenäs häradsrätt (O) *Boupptеckningar*

Granqvist, Nils W. (1961) *Ur Lysekils historia.* (1961) Lysekils nya tryckeri AB

Hansson, Knut (1983) *Lysekil Skepparsamhället som blev industristad.* Lysekilspostens förlag

Folkhälsomyndigheten

Kungliga biblioteket. *Svenska tidningar* https://tidningar.kb.se/

Riksarkivet och Arkiv digital. *Kyrkböcker från Lysekil och andra aktuella socknar.*

Larsson, Daniel (2015) *Kolera Samhället, idéerna och katastrofen 1834*. Carlssons bokförlag

Medicinhistoriska databasen, Linköpings universitet. *Årsberättelser för Håby, Lysekil och Orust år 1859 samt Uddevalla 1857.*

Region Skånes medicinhistoriska samlingar. *MS 9733 Förpackning för läkemedel, flaska.* Kringla riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet, Arkivsök

Svenska akademiens ordbok på webben

Sveriges Släktforskarförbund (2025) *Sveriges dödbok på webben*

Svenskt porträttgalleri / XIII. *Läkarekåren (biografier av A. Levertin)*
https://runeberg.org/spg/13/0095.html

Sällskapet Strömstierna

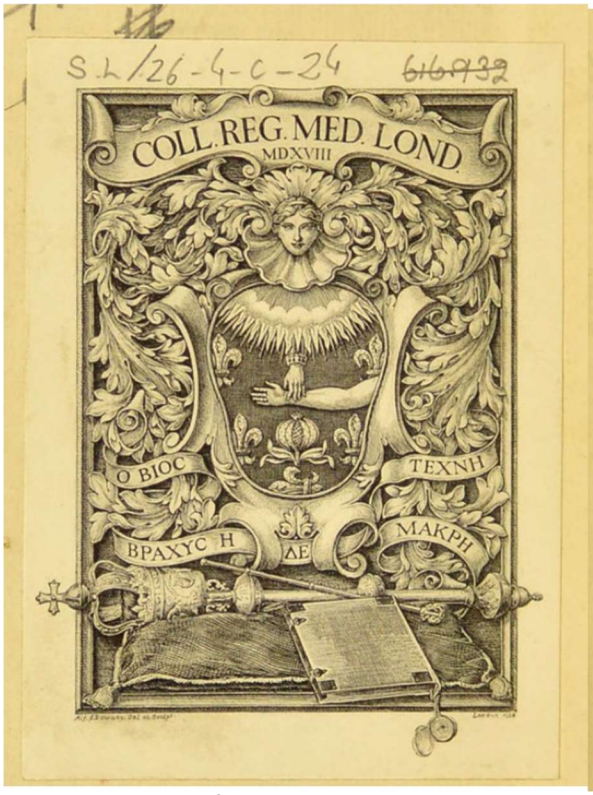
Tabellverket, *Tabell för Nativitet och Mortalitetens årliga antecknande både i Städerne och på Landsbygden* Arkiv digital: Lysekil (O) GI:3 (1802-1859) Bild 140 (AID: v1029867.b140, NAD: SE/GLA/13348) Avskrift finns digitalt på Databasen TABVERK, Umeå universitet
http://rystad.ddb.umu.se:8080/Tabellverket/Tabverk

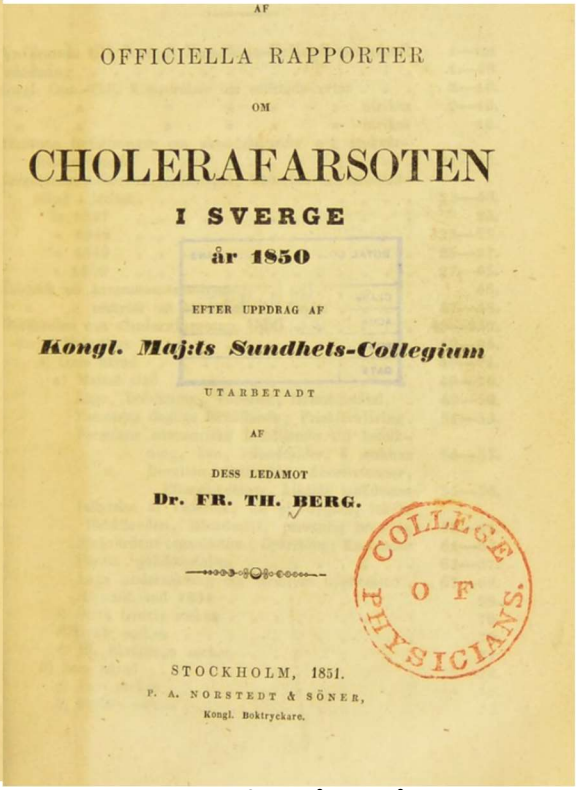
Österlunds familjearkiv, Revers funnen på Gamla Strandgatan 19

Bilderna är i original svart-vita och är kolorerade digitalt.

Personerna är inlagda i släktforskningstjänsten Geni, finns på Geni.com. Man behöver ha ett gratiskonto för att kunna söka.

Bilaga 1 Kolera på Tjörn 1850

AF

OFFICIELLA RAPPORTER

OM

CHOLERAFARSOTEN

I SVERGE

år 1850

EFTER UPPDRAG AF

Kongl. Maj:ts Sundhets-Collegium

UTARBETADT

AF

DESS LEDAMOT

Dr. FR. TH. BERG.

COLLEGE OF PHYSICIANS

STOCKHOLM, 1851.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

Georg Osshahr, var förordnad av Landshövdingeämbetet i Göteborg att föreståsjukvården inom Inlands Södra härad och Tjörns pastorat tillsammans med läkaren vid Marstrands karantänsplats.

Han beskriver situationen när han kom till Tjörn.

Den 30 november 1950 på aftonen anlände jag till Tjörn, och efter att hos Prosten Ekström och Kommissarien Andersson blivit förvissad om, att koleran redan skördat flera offer, började jag sent på samma afton kringresa till de sjuka.

Den första gård som av mig besöktes, var Åseby Hage, varest även sjukdomen allra först utbröt. Genomvåt av ett oupphörligt hällregn anlände jag till Åseby omkring kl. 1 på natten; och är det till en början en trogen skildring av vad här mötte mig, som jag torde få meddela. Fullkomligt obekant med trakten, skulle jag fåfängt försökt spåra någon bostad uti det djupa mörker som omgav mig, så vida ej ett doft mumlande, blandat med gråt och kvidande, hade vänt min uppmärksamhet åt ett håll, varest jag slutligen upptäckte ett flämtande ljussken. Efter detta ljus styrde jag mina steg och lyckades att treva mig fram till dörren av den stuga, från hvilken klagoljuden kom.

Vid dörrens öppnande mötte mig ett moln av stinkande dunster såg en mansperson ligga död, och att på en annan lika osnygg viloplats en medelålders kvinna, jämrande och kvidande vred sig under de plågor, som sjukdomen förorsakade henne, ej nog, att på det ohyggligt smutsiga golvet ett barn under gråt och skrik marterades av farsoten, vilken även angripet detta, och att ett annat barn vid den sjuka kvinnans säng (om några ohyvlade bräder, fastslagna vid väggen, så kunna benämnas) skälvande av köld och hunger uppgav höga klagorop; utan för att öka de fasor och det elände, som sjukdomen i och för sig själv medför, var rummet snarare att likna vid ett uselt lider, än vid en människoboning. Genom de sönderslagna fönsterrutorna inrusade köld och regn, och intet fanns, att skyla eller värma de sjuka med. Ingen ved, ingen bränntorv och intet vatten, utan saknad och brist av allt, utom elände, nöd och sjukdom.

Av kvinnan får jag veta, att den döda var hennes man och att han insjuknat samma dag på morgonen och dött på aftonen, då hon själv jämte barnet insjuknat. Själv hade hon ej kunnat anmäla förhållandet hos Kommissarien Andersson, varest jag bodde, och förgäves hade hon hoppats få någon hjälp av grannarna, emedan ingen av dessa vägrat nalkas stugan, ej heller tillåtit henne eller barnen, att på dagen komma in till någon av dem. Under det jag var sysselsatt med de båda sjukas vård, får jag höra buller från fönstret, och vid en blick jag kastar dit, varseblir jag 3:ne ansikten, som utanför stugan voro tryckta mot fönstret, och stirrade på vad som föregick därinom. Jag sprang då ut i dörren, för att bedja någon av dessa hjälpa mig anskaffa ved och vatten, men i stället för svar på mina tillrop ser jag 3:ne skuggor skyndsamt ila bort.

Jag ropar då på min skjutsgosse, erhöll intet svar, varför jag framgår till kärran, och finner honom ligga där sanslös. Ej kunde jag låta honom ligga kvar på kärran i regn och storm, utan måste inbära honom uti stugan, varest förut var sådant överflöd på elände. Jag lyckades snart återkalla honom till sans, och förde honom då till en grannstuga, där jag slutligen, sedan jag måst använda både böner och hotelser, fick ett bud, som gick till en annan gård i grannskapet, och kallade en sjukvaktare, som där fanns, till min hjälp.

Enligt den berättelse som skjutsgossen sedan gjorde mig, hade han även varit framme och tittat in genom fönstret, men blivit så förskräckt öfver det han såg inuti rummet, att han med möda förmådde släpa sig fram till kärran, där han nedföll. Måhända skulle man med full visshet kunna antaga, att de flesta på Tjörn, som angreps av koleran, insjuknade i likhet med denne gosse av förskräckelse, sedan de förut varit vittne till de plågor och det elände, varav de sjuka omgavs. Tack vare den vård och skötsel som de båda sjuka uti den utblottade stugan, sedermera genom Ordförandens i Sundhetsnämnden, Kommissarien Anderssons omsorg erhöll, ty de återställdes båda två till hälsan.

Många, om ej lika ohyggliga händelser skulle jag från dessa dagar kunna berätta, men det sagda kan redan vara nog, för att visa, huru förfärligt det elände som koleran förorsakar, kan bli där, varest fylleri, liknöjdhet och osnygghet härskar; och det fordrades de mest energiska bemödanden å Sundhetsnämndens sida, för att på Tjörn avhjälpa och sätta en gräns för det ohyggliga elände som där under de första dagarna var rådande. Dessa bemödanden kröntes ock rätt snart med framgång, och bar god frukt, ty i samma mån som folket vinnlade sig om snygghet och nykterhet, samt vårdade de sjuka, i samma mån avstannade ock farsoten. Stockholm i juni 1851. Georg Osshahr.

Bilaga 2 Kungörelse om kolera 1850 i Göteborg

Göteborgs Handels- och sjöfartstidning 1850-09-30 sidan 3

Av förekommen anledning får Sundhetsnämnden omigen till allmänhetens efterrättelse meddela nedanstående:

Underrättelse för Allmänheten,

om Kolera-sjukdomens kännetecken, om skyddsmedel mot densamma för friske, samt om de läkemedel som böra användas för sjuke, intill dess läkare hinner ankomma eller då läkare ej finnes att tillgå;

meddelad av Svenska Läkare-Sällskapet. Kolerasjukdomens kännetecken:

1. Förebud till sjukdomen äro: allmänt illamående, matthet, oro, dragningar i vadorna, minskad matlust, kval och tryckning i maggropen, buller och spänningar i underlivet med eller utan diarré eller lindrig kräkning, tyngd i hufvudet, sömnlöshet, svindelaktighet.

2. Utbildad kolera, som även stundom utan föregående illamående plötsligt utbryter, igenkännes av ymniga, ofta påkommande kräkningar och avföringar av en tunn, färglös vätska, osläcklig törst, stor kraftlöshet, brånad i maggropen, ängslan och vända, kramp i ben och armar, en egen heshet i rösten, kall tunga och andedräkt, svag nästan omärklig puls, iskyla först i händer och fötter och sedermera även i den övriga kroppen, blåaktig hudfärg, avstannad urinavgång, infallet ansikte o. s. v.

Utom den egentliga kolerasjukdomen behöver man även lära känna:

3. Koleradiarré. Så kallar man en diarré utan särdeles illamående, ofta till och med åtföljt av stark matlust, vilket plågar vara gängse på ställen där kolera härjar; det förtjänar desto hellre en särdeles uppmärksamhet, som det i sin begynnelse ej sällan kan hejdas genom enkla medel, men lämnad åt sig självt ofta övergår till ett anfall av utbildad kolera.

Skyddsmedel för friske, är:
Att så litet som möjligt avvika från sitt vanliga levnadssätt, då det är ordentligt och måttligt; att avhålla sig från överdrivna kropps- och själsansträngningar, häftiga sinnesrörelser och utsvävningar av alla slag;

att iakttaga måttlighet i mat och dryck särdeles i nyttjande av brännvin och andra starka drycker; att undvika att dricka häftigt, särdeles kall dryck, då man är upphettad;

att undvika svårsmälta och skämda födoämnen, omogen och skämd frukt, färsk eller surt dricka och öl med mera dylikt;

att ej bittida på morgonen gå ut fastande;

att sorgfälligt iakttaga renlighet ej mindre i avseende på kropp och kläder, än boningsrum, förstugor och närmast omgivande platser;

att avpassa beklädnaden efter årstid och väderlek, hålla fötterna varma och torra, samt bära en gördel kring livet;

att skyndsamt ömsa kläder, då man blivit våt, och därefter dricka något varmt;

att ej sova ute på marken eller för öppna fönster nattetid;

att genom fönsters och dörrars öppnande, och, när årstiden så fordrar, genom eldning, dagligen åstadkomma växling av frisk luft i rummen, varigenom alla rökningsmedel göras överflödiga, även där sjuke ligga;

att beströ golvet med friskt granris och bestänka det med ättika;

äntligen att söka bibehålla en lugn sinnesstämning och icke frukta för sjukdomen, hvilken, enligt vad erfarenheten lärt, mindre ofta angriper den o förfärade människovännen, som ägnar de sjuke sin omvårdnad och hjälp, än den klenmodige, som, omgiven av idel försiktighetsmått, ängsligt strävar att undvika faran.

I hus, där kolerasjuk redan finnes, bor, dessutom noga iakttagas: att alla uttömningar från den sjuke skyndsamt undanskaffas och beströs med osläckt kalk, eller, där sådan icke kan fås, med en blandning av väl utbrända träkol och aska; och att sång- och gångkläder med mera, som en kolerasjuk nyttjat, väl vädras eller tvättas med saltvatten, innan de lämnas en annan till begagnande. Då man under koleratid, vid kall och fuktig väderlek, känner sig nedstämd och opasslig, har det visat sig gagneligt att en till två gånger om dagen taga en tesked malörtsdroppar eller en matsked malörtsbrännvin.

Läkemedel for sjuke:

Om koleran, oaktat dessa försiktighetsmått, likväl hos någon utbryter, är det alltid bäst, när så ske kan, att tillkalla läkare, och om den sjuke icke hemma kan erhålla nödig vård, år det nödvändigt, att utan uppskov ombesörja dess intagande på något sjukhus, samt att, till dess detta hinner verkställas, vidtaga följande behandling; emedan minst dröjsmål härmed sedermera icke genom konstens tillhjälp kan gottgöras.

1. Under förebuden. Den sjuke håller sig inne och väl klädd och lägger över hela magen en smörduk beströdd med krossad starkpeppar, eller gnides magen med en blandning av ett glas brännvin med fyra teskedar finstött starkpeppar.

Vid stor oro, vånda och tryckning på bröstet med sveda i maggropen, eller känsla av fullhet och bultning i huvudet, göres, om den sjuke är stark och blodfull, en åderlåtning på armen om 3 eller 4 jungfrur blod, varefter om våndan och tryckningen på bröstet fortfar oförminskad, koppningar verkställas på maggropen. I stället för åderlåtning sättes på svaga personer 8 till 12 blodiglar eller 1 à 2 koppningar i maggropen; samt på barn 4 till 12 blodiglar, efter barnets ålder. Om den sjuke vet med sig att ha förtärt mycken och otjänlig mat, om man känner äckel eller har oren tunga, gives ett kräkmedel, även i fall, där bloduttömning redan skett, av en skrupel kräkrotspulver, eller i brist därav 2 matskedar koksalt upplöst i ett halvt quarter ljumt vatten, som på en gång intages. Vid annat förhållande tages en struken teskeds rabarberpulver; varefter the på fläderblommor, och, där tillgång finnes, med tillsatts av krusmynta begagnas tills lindrig svettning framkallas.

2. Om förebuden övergå i utbildad kolera eller ock då denna plötsligen utbryter, bör den sjuke avklädd lägga sig i en varm säng, och där sig göra låter, i ett särskilt rum, som flitigt vädras genom in slappande av frisk luft; samt utan annan omgivning an som för sjukvården erfordras.

Nu lägges öfver hela magen en senapsdeg, beredd av 4 delar pulver av stark senap och en del rågmjöl, hvilka sammanröras med vatten till stadga av en deg, som utbredes tjockt på linne. Så snart huden rodnat och sveda inställer sig, borttages degen, men kan efter några timmar ånyo påläggas, om ingen bättring inträffat.

I de fall där sjukdomen plötsligt utbryter må åderlåtning och kräkmedel, enligt ovan givna föreskrifter först och främst användas.

Därefter (en halv eller en hel timma sedan den sjuke tagit kräkmedel) gives 5 eller 6 droppar kamferspiritus, helst på en sockerbit, och varmt fläderte att dricka därpå. Denna ingivning förnyas sedermera var femte minut, anda till dess en ymnig, allmän, varm svettning frambrutit, varefter tiden mellan intagningarna småningom förlängs till en gång i timmen. Härmed fortfares nu 6 till 8 timmar under avvaktan på förbättring, med vars inträdande kamferdropparna ej mera givas. Sängen får icke lämnas förrän svettningen alldeles upphört.

Härjämte bör armar och ben, när kramp påkommer ihärdigt gnidas med blotta händerna eller med ylle doppat i en blandning av ett fjärdedels skålpund senap och ett halvt stop brännvin, eller i kamferspiritus. Emellan gnidningarna värmas fötter och ben med varma krus eller något dylikt.

Där de kunna anskaffas, bör även varma bad (i kar) användas.

I brist härav kunna tjänliga ångbad på följande sätt beredas: Den sjuke sättes på en stol och kring hans axlar slås en filt eller täcke så, att det som en kappa nedhänger runtomkring ända till golvet. Under stolen lägges några tegelstenar, och på dem ett par uppglödgade gråstenar, på vilka slås små portioner vatten på sådant sätt bringas den sjuke merendels i svettning. Efter verkställt bad omsvepes den sjuke med filt eller täcke, återföres i sin varma säng och påhöljes väl.

Kamferspiritus kan beredas så, att 1 del kamfer upplöses i 16 delar stark sprit. Detta medels verksamhet mot kolera förstärkes, om till 60 droppar (1 tesked) därefter sättes 6 droppar pepparmyntsolja (ætherol. mentæ piperit.)

I händelse kamferspiritus icke kan anskaffas, eller ock, då ett några timmar fortsatt bruk därav icke medfört någon märklig förbättring, utan sjukdomen fast mera tager till, bör i stället givas av en koksaltlösning (en matsked salt till ett halvt quarter vatten) en matsked var fjärdedels timma, till dess kroppsvärmen återkommit och plågorna stillat sig; varefter man ingiver mindre ofta, var eller varannan timma tills avföringarna åter börja visa sig mera naturliga.

Längtar den sjuke efter kall dryck må friskt vatten i små portioner eller små isbitar, där tillgång är, givas.

3. Koleradiarré låter ofta i början hejda sig genom intagning av en liten struken tesked rabarberpulver 2 till 3 gånger om dagen, jämte begagnandet av varmt the på sötblommor (Chamomilla) samt smörduk med starkpeppar på magen, under iakttagande av försiktighet i mat och dryck.

Under tillfriskningen efter någondera av dessa trenne sjukdomstillstånd är rådligast att de två första dagarna ingenting annat förtära än en simmig havresoppa eller köttsoppa med uppmjukat bröd. Efter denna tid må man, ehuru med största försiktighet, småningom övergå till en lättsmält stadigare föda. De medikamentsportioner här blivit föreskrivna, äro bestämda för fullvuxna; barn erhålla således mindre efter åldern.

Göteborg den 30 Sept. 1850. På Sundhetsnämdens vägnar L. NORIN. M. T. Lindhult.